

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XX

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2012

KAAM YAYINLARI
OLBA
XX

© 2012 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.

Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Arş. Gör. Deniz Kaplan (MA)

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: sdurugonul@gmail.com
kaam@mersin.edu.tr

Baskı / Printed
BİLTUR Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Tel: +90 216 444 44 03 www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 15690

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XX

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XX

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2012

İçindekiler/Contents

Okşan Başoğlu

*Nevşehir/Camihöyük Hellenistik-Roma Dönemi İnsanlarının Sağlık Sorunları
(Health Problems of the Hellenistic-Roman Period Population in
Nevşehir-Camihöyük)* 1

Mehmet Nezh Aytaçlar – Candan Kozanlı

*“Hellespontos İşliği” ve Parion Buluntuları
(“Hellespontos Workshop” and the Parion Finds)* 27

İlkan Hasdağlı

*The Assessment of the 4th Century B.C. Finds from Three Wells Uncovered at
Clazomenae HBT (Hamdi Balaban Tarlastı) Sector
(Klazomenai HBT Sektörü'nde (Hamdi Balaban Tarlastı) Açığa Çıkarılan
Üç Kuyuda Ele Geçen M.Ö. 4. Yüzyıl Buluntularının Değerlendirilmesi)* 119

Fatma Bağdatlı Çam

*Kyme Nekropolünden Figürlü Bir Mezar Steli
(A Figured Grave Stele from the Necropolis of Kyme)* 165

Deniz Kaplan

*Diokaisareia'daki (Dağlık Kilikia) Podyumlu Tapınak İçin Tarihleme ve
Kült Önerisi
(Suggestions on the Dating and Cult of the Diokaisareia Podium Temple)* 183

Münteha Dinç

*Tralleis Hamamı'ndan Deniz Thiasos'u Tasvirli Kabartmalar
(Reliefs of a Marine Thiasos from the Tralleis Bath)* 201

Cevat Başaran – H. Ertuğ Ergürer

*Parion Odeion'u (Bouleuterion?) 2010 Çalışmaları ve Odeion'da Bulunan
Seramikler
(2010 Excavations at Parion: the 'Odeion' (Bouleuterion?) and its
Ceramic Finds)* 245

Ercan Aşkın

*Korykos (Dağlık Kilikia) Sütunlu Caddesi ve Kuzey Kapısı
(The Colonnaded Street and the North Gate of Korykos (Rough Cilicia))* 291

Erkan Alkaç	
<i>Korykos (Kilikia) Yüzey Araştırmalarında Bulunan LRI Amphoraları</i> <i>(LRI Amphoras of Korykos (Cilicia) Revealed During Surveys)</i>	323
N. Eda Akyürek Şahin	
<i>Bithynia'dan Yeni Zeus Bronton Adakları</i> <i>(Neue Weihungen für Zeus Bronton aus Bithynien)</i>	345
Murat Arslan	
<i>Küçük Asya Yerel Historiograflarına Bir Örnek:</i> <i>Herakleia Pontike'li Memnon ve Eseri</i> <i>(An Example of Local Asia Minor Historiographers:</i> <i>Memnon of Heraclea Pontica and his Work)</i>	383
Ayşe Aydın	
<i>Silifke Müzesi'nden Figürlü Bir Duvar Nişi Bloğu</i> <i>(A Figured Wall Niche Block from the Silifke Museum)</i>	407
Hatice Özyurt Özcan	
<i>Muğla, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzeleri'ndeki Orta Bizans</i> <i>Dönemine Ait Bir Grup Litürjik İşlevli Taş Eser</i> <i>(A Group of Liturgical Pieces of the Middle Byzantine Period at the Muğla,</i> <i>Bodrum and Milas Archaeological Museums)</i>	427
Adnan Diler – Hatice Özyurt Özcan	
<i>Byzantine Period in Kedreai (Sedir Island): Churches</i> <i>(Kedreai'nin Bizans Dönemi: Kiliseler)</i>	453
Ayça Tiryaki	
<i>Rhodiapolis Piskoposluk Kilisesi'ne Ait Bir Grup Korkuluk Levhası</i> <i>(A Group of Parapet Slabs from the Rhodiapolis Episcopal Church)</i>	493

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez yayınlanır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

‘Olba’; Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi kapsamında orijinal sonuçları içeren makaleleri yayınlar.

Küçükasya ile ilgili veya Akdeniz ve Ortadoğu Arkeolojisi kapsamındaki konular Olba’nın içeriğini oluşturur.

Yayın İlkeleri

1. a- Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
b- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
c- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
d- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD’ye yüklenerek yollanmalıdır.
3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inchriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII

Dipnot (kitaplar için)
Richter 1977, 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)
Oppenheim 1973, 9, lev. 1

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası editörler tarafından verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır.
5. Figürler CD’ye yüklenmelidir: Çözünürlük 300 dpi; format tif veya jpeg olmalıdır.
6. Resim çıktıları alınarak, resim düzenlemesi örneği (layout) yapılmalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı, ayrıca bunların yüklü olduğu bir adet CD gönderilmelidir.

MERSIN UNIVERSITY
'RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY'
JOURNAL 'OLBA'

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal 'Olba', being published since 1998 by the 'Research Center of Cilician Archeology' of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology.

The studies select their material from Asia Minor but articles (papers) dealing with the Mediterranean and Near East also form the content of Olba.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in word programs.
b. The text should be written in 10 puntos 'Times New Roman' (for PC and for Macintosh). The footnote s should be written in 9 puntos.
c. Footnotes should take place at the bottom of the page, each in continous numbering.
d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Special fonts should be located to yhe CD's.
3. The 'Bibliography' and 'Abbreviations' should take part at the end of the article. The 'Abbrevations' used in the footnotes should be explained within the 'Bibliography'. The Bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., "Inschriften aus dem Museum von Denizli", Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII

Footnotes (for books)

Richter 1977, 162, fig. 217

Footnotes (for articles)

Oppenheim 1973, 9, pl. 1

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an author that has just been mentioned
ff.	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continuous numbering. Plate numbering will be done by the editors. For this reason, remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used.
5. Pictures should be loaded to CD's: 300 dpi; tif or jpeg format are required.
6. A layout for the pictures should be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. One original and one copy of the article and figures should be printed and loaded on CD's before being sent.

NEVŞEHİR/CAMİHÖYÜK HELLENİSTİK-ROMA DÖNEMİ İNSANLARININ SAĞLIK SORUNLARI

Okşan BAŞOĞLU*

ABSTRACT

Health Problems of the Hellenistic-Roman Period Population in Nevşehir-Camihöyük

The Camihöyük Hellenistic-Roman skeletons have been analyzed in terms of Paleoanthropology. The age and sex rates of the Camihöyük society has been determined by identification methods. Furthermore Paleodemographic profile was identified and compared with ancient Anatolian populations. In the light of the pathological evidence, which are obtained from this research, investigations on Camihöyük society has been carried out in terms of pathology and some information about the general health condition of society has been provided. Besides these the Camihöyük society was evaluated in terms of variations (epi-genetic characteristics).

Keywords: Hellenistic-Roman Period, Nevşehir-Camihöyük, Paleopathology, Anthropology, Paleodemography, Health.

ÖZET

Bir örnek inceleme olarak Camihöyük Helenistik-Roma Dönemi iskelet toplumu paleoantropolojik açıdan analiz edilmiştir. Toplumun, antropolojik yaş yöntemler kullanılarak yaş ve cinsiyet tayini yapılmış, paleodemografik profili belirlenerek, diğer eski Anadolu halklarıyla karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada elde edilen patolojik bulgular ışığında Camihöyük toplumunun genel sağlık durumu ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra iskelet toplum varyasyonlar (epi-genetik karakterler) açısından da değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Helenistik-Roma Dönemi, Nevşehir-Camihöyük, Paleopatoloji, Antropoloji, Paleodemografi, Sağlık.

* Doç. Dr. O. Başoğlu, Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Beşevler/Ankara. E-posta: oksanbasoglu@gmail.com

Giriş

Arkeoloji, kültür mirasına sahip çıkmak ve geçmişi anlamak için somut verilerden ve bulgulardan yararlanır. Bu bulguların belgelenmesinin doğru bir şekilde yapılması için, disiplinler arası çalışan jeoloji, klimatoloji, jeomorfoloji, antropoloji gibi bilim dallarının yardımına ihtiyaç duyar. Doğal çevrelerin sürekli değişim içinde olması, kültürel süreçlerin de değişimini etkilemekte ve insan-doğal evre ilişkilerinin en iyi şekilde anlaşılmasını gerektirmektedir. Doğal evre-insan ilişkilerinin kapsamında bilindiği gibi toplumların sağlık sorunları önemli bir yer tutar.

Arkeoloji, geçmişi anlamak için sadece kültür mirasına sahip çıkmanın yetmediği, bunu yanı sıra tabiat varlıkları olarak adlandırılan insan-hayvan-bitki kalıntılarının da incelenerek bilgi dağarcığını genişleten bir bilim dalıdır ve geçmişe soru sorar¹. Arkeolojinin amacı sadece eser bulmak değil, insan ve kültürünün gelişim sürecini belgeleyerek tanımlamaktır. Bu nedenle soru sorar. Toplum ile doğal çevresi arasındaki ilişkiyi aydınlatmak için yaşamsal önemli olan yanıtları alabileceği sosyal bilimlerin özellikle felsefe, sosyoloji, antropoloji, tıp gibi bilim dallarına ihtiyaının yanı sıra, yükselen bilim dallarından “evresel arkeoloji” alanındaki çalışmaların verilerine ihtiyacı her gün artmaktadır. Antropoloji ve tıp alanından gelecek yanıtlar ile, eski toplumların sağlık sorunlarına ışık tutacak çok önemli yorumlar günümüzdeki tarih yazımında hak ettiği yeri almaktadır. evre ve hastalıklar arasındaki ilişkiyi en iyi görebildiğimiz iskelet kalıntılarındaki izler saptanarak, o dönemin sağlık profili gün ışığına çıkarılmaktadır. İşte bu makale bu amaçla kaleme alınmiş ve arkeolojinin sorularına yanıt vermeyi amaçlamıştır.

Makalemizin konusunu oluşturan materyalin elde edildiği kazı alışmaları, Nevşehir Mze Müdürlüğü başkanlığı ve Gazi Üniversitesi Arkeoloji Bölümü oğretim yesi Doç. Dr. Yücel şenyurt’un bilimsel başkanlığında, 16.06.2009 ile 18.12.2009 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Camihöyük, Nevşehir İli, Avanos İesi’nin 17 km kuzey doğusunda Kayseri il sınırında yer almaktadır. Camihöyük’n yaklaşık 200 metre kuzeybatısındaki konglomera seki üzerindeki geniş düzlük alanda yapılan kazı çalışmaları sonucu Helenistik-Roma Dönemine tarihlenen 34 mezar-dan ele geçirilen 31 bireyin paleoantropolojik analizi çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

¹ zdoğan 2011, 134.

Açılan mezarların 18'i taş sanduka, 5'i kerpiç sanduka, 4'ü çömlek ve kalan 7 tanesi basit mezar tipindedir. Dört farklı mezar tipi uygulamasının söz konusu olduğu mezarlar arasında bir yön birlikteliği de bulunmamaktadır. Taş sanduka ve kerpiç sanduka mezarlarda gömülerin tamamı dorsal pozisyonudadır. Toprak mezarda ve basit mezarda hoker gömü uygulanmıştır. M 12 no'lu basit toprak mezarda 3 birey, kerpiç sanduka mezar olan M 15'de ise 2 birey bulunmaktadır. Diğerleri tek gömüdür. Taş sanduka mezarların ikisi ve bir çömlek mezar boş ele geçmiştir².

Mezarlık alanında mezar biçimleri ve gömü türleri açısından bir bütünlüğün olmadığı saptanmıştır. Mimari özellikleri, gömü türleri ve yönleri açısından ortak bir özellik göstermeyen mezarlık alanının uzun bir zaman dilimi içerisinde farklı dönemlerde kullanıldığını ele geçen farklı dönemlere ait küçük buluntular da desteklemektedir. Camihöyük Helenistik-Roma dönemi yerleşiminin kurulduğu terastan yaklaşık 200 metre uzaklıktaki mezarlık alanının oldukça uzun bir süre kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mezarlardan ele geçen farklı dönemlere tarihlenen buluntular, farklı mezar tipleri ve gömü uygulamaları mezarlık alanının M.Ö. 2. Yüzyıl - M.S. 4.yüzyıllar arasında kullanım gördüğünü göstermektedir. Gömü biçimleri ve mezar tipleri açısından Camihöyük mezarlarının yakın benzeri ise Gordion Roma dönemi mezarlığıdır³.

Materyal ve Metod

Camihöyük'de Helenistik-Roma Dönemine tarihlenen 34 mezardan ele geçirilen 31 bireyin antropolojik analizi çalışmanın konusunu oluşturmuştur. İskeletlerin temizlik ve onarım işlemlerinin ardından yaş ve cinsiyet tayini yapılmıştır. Yaş ve cinsiyet tespitinde "Standards for data collection from human skeletal remains" adlı kaynakta yer alan kriterler esas alınmıştır⁴. Paleopatolojik bulguların ve varyasyonların belirlenmesinde Ortner ve Pustschar'ın, Ortner'in, Olivier'nin, Brothwell'in, White ve Folkens'in çalışmalarından yararlanılmıştır⁵.

² Şenyurt v.d. 2010, 82.

³ Şenyurt v.d. 2010, 83.

⁴ Buikstra - Ubelaker, 1994, 11 vd.

⁵ Ortner - Pustschar 1985, 29 vd.; Ortner 2003, 37 vd.; Olivier 1969, 161 vd.; Brothwell 1972, 128; White - Folkens 1991, 396 vd.

Gerek mezar türlerinde gerek ölü gömme adetlerindeki farklılıklar mezarlığın Helenistik-Roma dönemlerinde, MÖ 2. yüzyıl - MS 4. yüzyıllar arasında uzun süre boyunca kullanıldığına işaret etmektedir. Mezar mimarisinin sıradanlığı ve ele geçen mezar buluntularının niteliği bu alanın bir halk mezarlığı olarak kullanıldığını göstermektedir. İçinde iskelet bulunan mezarlar aşağıda listelenmiştir⁶.

M2 MEZARI

Mezar Türü : Taş sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Uzunlamasına yerleştirilmiş iri kireçtaşı bloklarla yan sandukalar oluşturulmuştur. Mezarın kapak taşları korunmamıştır. Doğu-batı yönlü mezarda iskeletin kafatası doğu tarafında yer almaktadır. Eller karın üzerinde üst üste yerleştirilmiştir. Mezardan herhangi bir buluntu ele geçmemiştir.

M3 MEZARI

Mezar Türü : Kerpiç sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Üst üste kerpiç blokların dizilmesi ile oluşturulmuştur. Kapak düzenlemesine ilişkin bir veriye ulaşılamamış olan mezarda iskelet oldukça iyi korunmuştur. Kuzeydoğu-güneybatı yönlü mezarda iskeletin kafatası kuzeydoğu tarafında yer almaktadır.

Buluntular : Mezar içerisinden bir adet pişmiş toprak unguentarium ele geçmiştir.İğ gövdeli unguentarium oldukça uzun ve dar boyunlu, basık şişkin gövdelidir. M.Ö. 2-1. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

M4 MEZARI

Mezar Türü : Taş sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Kuzeydoğu-güneybatı yönlü mezar oldukça iyi korunmuştur. Üç parça sal taşından kapak taşı sağlam olarak ele geçmiştir. İskelet toprak yapısına bağlı olarak çok iyi korunmamıştır. Kafatası mezarın kuzeydoğu tarafında yer almaktadır. Buluntu ele geçmemiştir.

M5 MEZARI

Mezar Türü : Basit toprak

Pozisyon : Yarı hocker

Tanım : Batı-doğu yönlü mezar, ana toprak üzerine gömünün yarı hoker pozisyonunda yatırılması ile oluşturulmuştur. Sol tarafı üzerine yatırılmış gömünün baş kısmı batı tarafındadır ve yüzü kuzeye doğru bakmaktadır.

⁶ Şenyurt v.d. 2010, 86.

Kafatasının 25 cm kuzeybatısında küllü bir alan tespit edilmiştir. Buluntu ele geçmemiştir.

M6 MEZARI

Mezar Türü : Taş sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Tüf kayaların yan sanduka ve üst kapak taşları olarak kullanıldığı mezar kötü korunmuştur. Doğu-batı yönlü mezarda kafatası doğu tarafında yer almaktadır. Yan kapak taşları bulunmayan mezarın, ana toprak içerisine açılan mezar çukurun üzerinin tüf bloklarla kapatılması ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Buluntu ele geçmemiştir.

M7 MEZARI

Mezar Türü : Basit toprak

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Ana toprak üzerinde, sırt üstü yatırılmış iskelet oldukça kötü korunmuştur. Kafatasının yarısı ele geçmezken, tahribatin yüzeye oldukça yakın olması sebebiyle gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Buluntu ele geçmemiştir.

M8 MEZARI

Mezar Türü : Taş sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Muhtemelen bir çocuğa ait olan mezar oldukça küçük boyutludur. Kafatasının çok az bir kısmı ve sol kol kemiklerinin bazı parçaları dışında iskeletin diğer kısımları tahrip olmuştur. Buluntu ele geçmemiştir.

M9 MEZARI

Mezar Türü : Kerpiç sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : En iyi korunmuş mezarlardan biridir. Kuzey-güney yönlü mezarda kafatası güney kesimde yer almaktadır. Kollar gövde üzerinde, eller üst üste gelecek şekilde birleştirilmiştir. Ayak kısmında pişmiş toprak bir çömlek ve kafatasının hemen yakınında bronz bir sikke ele geçmiştir.

Buluntular : *Pişmiş Toprak Çömlek*: Böbrek kesitli, tek kulplu çömlek sağlam şekilde ele geçmiştir. Açık kahverengi çömlek astarlı ve perdahsızdır. M.S. 3. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

Bronz Sikke : Ön yüzünde Roma Kralı Elagabalus'un sola bakan başı yer almaktadır. Arka yüzde dikdörtgen bir kartuş içerisinde "ETA" monogramı okunabilmektedir. Yine arka yüzde Erciyes Dağı tasvirinin etrafında ARGEIOS yazısının bir kısmı görülebilmektedir. Sikke M.S. 218-222 tarihleri arasına tarihlenmektedir (fig. 1).

M10 MEZARI**Mezar Türü** : Taş sanduka**Pozisyon** : Dorsal**Tanım** : Kuzey-güney yönlü mezarda kafatası kuzeyde yer almaktadır. İskeletin belden yukarı kısmı çok kötü korunmuştur. Buluntu yoktur.**M11 MEZARI****Mezar Türü** : Taş sanduka**Pozisyon** : Dorsal**Tanım** : Kuzey-güney yönlü mezarda kafatası kuzeyde yer almaktadır. İskelet oldukça iyi korunmuştur. Yüzü doğuya bakan gömünün kolları, dirsekten kırılarak gövde üzerinde birleştirilmiştir. Tüflerden kesilmiş blokların yan sanduka taşı olarak kullanıldığı mezardan herhangi bir buluntu ele geçmemiştir.**M14 MEZARI****Mezar Türü** : Taş sanduka**Pozisyon** : Dorsal**Tanım** : Kuzey-güney yönlü mezarda kafatası kuzeyde yer almaktadır. Yüz doğuya doğru bakmaktadır. Kollar dirsekten kırılarak, eller karın üzerinde birleştirilmiştir. Yan sandukalar yassı kireçtaşı bloklardan kesilerek oluşturulmuştur. İskelet iyi korunmuş olup mezar içerisinden bir adet p.t. şişe, bir adet p.t. unguentarium, bir adet bronz sikke ele geçmiştir.**Buluntular** : *Pişmiş Toprak Unguentarium*: İğ gövdeli unguentarium oldukça uzun ve dar boyunlu, basık şişkin gövdeli, küçük halka diplidir. M.Ö. 2-1. yüzyıla tarihlenmektedir.*Pişmiş Toprak Bardak*: Geniş ağızlı, dibe doğru sivrilmekte ve halka dip ile bitmektedir.*Bronz Sikke*: Sikke aşırı korozyon sebebiyle tam olarak okunamamaktadır.**M15 MEZARI****Mezar Türü** : Taş kapaklı basit toprak**Pozisyon** : Dorsal**Tanım** : Camihöyük mezarlık alanındaki üçlü gömü uygulamasının görüldüğü tek mezardır. Üzeri tüf ve sal taşı bloklarla örtülü olarak tespit edilmiştir. Yanlarda sanduka taşları bulunmamaktadır. Mezar kuzeybatı-güneydoğu yönlü olup her üç gömünün de kafatası kuzeybatıda bulunmaktadır. Üstteki bireyin bacak kemiklerinin hemen altında alttaki bireyin bacak kemikleri yer almaktadır. Kafataslarından alttaki bireye ait olan hafif sağa yatık olup, üstteki bireyin kafatasının hemen altındadır. İskeletlerin pozisyonu ve korunmuşluk durumları göz önüne alındığında gömülerin farklı zamanlarda yapılmadığı, üç bireyin aynı anda tek bir mezara yerleştirildiği düşünülmektedir.

M16 MEZARI

Mezar Türü : Çömlek mezar

Pozisyon : Hocker

Tanım : Camihöyük mezarlık alanında açığa çıkarılan tek çömlek mezardır. Doğu-batı yönlü yerleştirilmiş iri boyutlu çömlek içerisinde bir çocuğa ait olduğu anlaşılan, oldukça kötü korunmuş iskelet parçaları ele geçmiştir.

M18 MEZARI

Mezar Türü : Basit toprak

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Güneybatı-Kuzeydoğu doğrultusunda olan mezar; Pişmiş toprak bir lahitin kırılarak adeta bir döşek biçiminde iskeletin alt kısmına serilmiş olduğu gözlenmektedir. Herhangi bir buluntuya rastlanmayan mezarda iskelet kötü durumda korunmuştur.

M20 MEZARI

Mezar Türü : Basit toprak

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Kuzeybatı-Güneydoğu yönünde ana toprak üzerinde, sırt üstü yatırılmış iskelet oldukça kötü korunmuştur. Ayak kemikleri eksiktir. Buluntu ele geçmemiştir.

M21 MEZARI

Mezar Türü : Taş ve kerpiç Sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Kuzeydoğu-Güneybatı yönünde Taş sandukalı mezar devşirme kireçtaşı kapaklıdır. Mezarda baş kısmı kuzeydoğuda bulunan dorsal pozisyonda yatırılmış bir iskelet tespit edilmiştir. Kötü korunmuş durumdaki iskeletin sol ayakucunda bir adet pişmiş toprak şişe bulunmuştur. Ayrıca iskeletin ağız kısmında üç adet bronz sikke ve göğsüne yakın kısımda bir adet kemik iğne bulunmuştur.

M22 MEZARI

Mezar Türü : Taş Sanduka.

Pozisyon : Dorsal.

Tanım : Kuzey-Güney yönünde Taş sandukalı mezar devşirme kireçtaşı kapaklıdır. Mezarda baş kısmı güneyde bulunan dorsal pozisyonda yatırılmış bir iskelet tespit edilmiştir. Kötü korunmuş durumdaki iskeletin sağ ayakucunda iki adet pişmiş toprak şişe bulunmuştur. Ayrıca iskeletin göğüs kısmında bir adet bronz sikke ve kemik boncuk parçası bulunmuştur.

M24 MEZARI

Mezar Türü : Taş Sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Kuzey-Güney yönünde Taş sandukalı mezar devşirme kireçtaşı kapaklıdır. Mezarda baş kısmı güneyde bulunan dorsal pozisyonda yatırılmış bir iskelet tespit edilmiştir. Kötü korunmuş durumdaki iskeletin Camihöyük'te açığa çıkarılan diğer iskeletlere oranla oldukça iri yapılı olduğu gözlemlenmiştir.

M25 MEZARI

Mezar Türü : Çömlek mezar

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Doğu-batı yönünde İç içe geçirilmiş iki çömlekten oluşan ve yanları taşlarla desteklenmiş mezarın üst kısmı tarımsal faaliyetlerle tahrip olmuştur. Mezarda bebek kafatası parçalarından başka bir buluntuya rastlanmamıştır.

M26 MEZARI

Mezar Türü : Taş Sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Kuzeydoğu-Güneybatı yönündeki taş sandukanın sadece bir kısmı korunmuş olarak tespit edilen mezarda baş kısmı kuzeydoğuda bulunan dorsal yatırılmış bir iskelet açığa çıkarılmıştır. Kötü korunmuş durumdaki iskeletin diz kısmından aşağısı bulunamamıştır.

M27 MEZARI

Mezar Türü : Taş Sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Kireçtaşı kapaklı taş sanduka mezar devşirme taşlarla oluşturulmuştur. Baş kısmı kuzeydoğuda bulunan iskelet dorsal pozisyonda yatırılmıştır. Kötü korunmuş durumdaki iskeletin ayakucunda bir adet pişmiş toprak şişe bulunmuştur.

M28 MEZARI

Mezar Türü : Basit toprak

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Doğu-batı yönündeki basit toprak mezar tipinde olan M-28 mezarında iskeletin başı doğuda tespit edilmiştir. İskelet kötü korunmuş durumdadır. Mezarın Bizans Dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

M29 MEZARI

Mezar Türü : Basit toprak

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Kuzeydoğu-Güneybatı yönündeki basit toprak mezar tipinde olan M-29 mezarı M-28 mezarının ayakucunda açığa çıkarılmıştır. Baş kısmı doğuda bulunan iskelet oldukça kötü korunmuş durumdadır. Mezarın Bizans Dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

M30 MEZARI

Mezar Türü : Çömlek mezar

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Kuzeydoğu-Güneybatı yönündeki Çömlek mezar tipinde olan bu mezar büyük boyutlu bir çömleğin iki parçaya ayrılmasıyla oluşturulmuştur. Çevresi taşlarla desteklendiği anlaşılan çömlek mezar içerisinde baş kısmı doğuda bulunan dorsal pozisyonda yatırılmış bir iskelet açığa çıkarılmıştır. Kötü korunmuş durumdaki iskeletin çevresinde buluntuya rastlanmamıştır.

M32 MEZARI

Mezar Türü : Taş sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Kuzeydoğu-Güneybatı yönündeki Kireçtaşı mezar sandukasının bir kısmı korunmuş durumda tespit edilmiştir. Tarımsal faaliyetler nedeniyle tahrip olduğu anlaşılan mezarda sadece tibia ve fibula kemiklerine rastlanmıştır.

M33 MEZARI

Mezar Türü : Basit toprak

Pozisyon : Dorsal

Tanım : Basit toprak mezar tipinde olan M-33 mezarında baş kısmı güneybatıda bulunan dorsal pozisyonda yatırılmış bir iskelet açığa çıkarılmıştır. Kötü korunmuş durumdaki iskeletin çevresinde herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

M34 MEZARI

Mezar Türü : Kerpiç sanduka

Pozisyon : Dorsal

Tanım : M-18 mezarına ait pişmiş toprak lahit parçalarının kaldırılmasının ardından daha altta bir mezarın bulunduğu anlaşılmıştır. Kuzeydoğu-Güneybatı yönündeki Kerpiç sandukalı mezarda baş kısmı kuzeydoğuda bulunan dorsal pozisyonda yatırılmış bir iskelet açığa çıkarılmıştır. Kötü korunmuş durumdaki iskeletin baş kısmında bir adet pişmiş toprak unguentarium ve bir adet minyatür çömlek bulunmuştur.

Bulgular ve Değerlendirme

I. Paleodemografik Analiz

Paleodemografi, demografik yöntemleri kullanarak eski toplumların nüfus yapısını ve dinamiğini inceler⁷. Eski insan topluluklarının arkeolojik kazılar sonucu ele geçen iskeletlerinden yola çıkarak incelenen toplumun yaşadığı dönemdeki nüfus yapısı, yaşa ve cinsiyete göre ölüm oranları, bebek-çocuk ölüm oranları ve genel ölüm yaşı ortalaması belirlenerek o toplumun paleodemografik yapısı ortaya konulabilir⁸. Elde edilen bu yapı farklı toplumlarla karşılaştırılarak toplumlar arası ilişkiler belirlenebilir⁹.

Camihöyük iskeletlerinin iyi korunamaması nedeniyle bazı bireylerde kesin yaşlandırmaya imkan sağlayacak yeterli kriter elde edilememiştir. Hata payını azaltmak için bireyler, bebek (0-2.5), çocuk (2.5-15), adölesan (15-18), genç erişkin (18-30), orta erişkin (30-45) ve ileri erişkin (45 yaş üzeri) olarak sınıflandırılmıştır.

34 bireyin 26'sında yaş ve cinsiyet tayini yapılabilmektedir. Buna göre bireylerin 18'i erkek (% 66.66), 6'sı kadın (% 22.22), 2'si bebek (% 7.40) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iskeletlerden adölesan yaş aralığında bulunan bir bireyde ise cinsiyet belirlenememiştir. Camihöyük Helenistik-Roma iskelet topluluğunda yaş tayini yapılabilen 2'si bebek, 3'ü adölesan, 22'si erişkin toplam 27 bireyin ağırlıklı yaş ortalaması 25.12 olarak bulunmuştur. Bu ortalama bebeklerde 1.25, kadınlarda 26.66, erkeklerde 28.80'dir (Tablo 1). Erişkinlerde ise bu değer 27.7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerde yaş ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir.

	N	%
Bebek	2	7.40
Kadın	6	22.22
Erkek	18	66.66
Cins. Bilinm	1	3.70
Toplam	27	100

Tablo 1: Camihöyük İskeletlerinin Paleodemografik Dağılımı

⁷ Acsadi - Nemeskeri 1970, 12 vd.

⁸ Sevim 1993, 5 vd.

⁹ Arman 1998, 38.

Helenistik-Roma Dönemi'ne tarihlenen bireyler; bebek, adölesan, genç erişkin ve orta erişkin olarak sınıflandırıldığında topluluğun % 7.40'mın bebek, % 11.11'inin adölesan, % 55.55'inin genç erişkin, % 25.92'sinin orta erişkin olduğunu görmekteyiz. Ölümler ağırlıklı olarak genç erişkinlik döneminde gerçekleşmiştir. İleri erişkinlik dönemine ait birey tespit edilememiştir. Bu durum dönemi toplumlar arasında sıkça rastlanan ve beklenen bir tablodur.

Tüm eski Anadolu toplumlarının genel özelliği olan bu yüksek oranlar yetersiz ve kötü beslenme, hijyen koşulların olmaması, enfeksiyonel hastalıkların etkili olmasıyla açıklanabilir. Doğurganlık döneminde kadın ölümleri, savaşa gidecek yaş dönemi erkek ölümleri ve % 25.12 gibi düşük yaşam ortalamasıyla beklenen sonuçları vermiş ve döneminin özelliklerini yansıtmıştır. Oldukça düşük bir ölüm yaşı ortalamasıyla karşımıza çıkan Camihöyük toplumu diğer populasyonlarla karşılaştırıldığında dönemi toplumlara yakın değerler göstermiştir (Tablo 2).

Buluntu Yeri	Dönem	Araştırmacı	Yılı	Ort. Yaş
Bodrum-Dirmil	Hellenistik	Tunakan	1964	48.75
Troy 9	Hellenistik	Angel	1986	44.60
Klazomenai-Y.tepe	Hellenistik	Güleç	1989	34.00
Klazomenai-Akpınar	Hellenistik	Gözlük	1998	37.22
Boğazköy	Roma	Witter-Bakofen	1986	33.00
Çemberlitaş	Roma	Çiner	1975	35.00
Yüceören	Roma	Sevim	2006	38.95
Eleutherna	E. Bizans	Bourbou	2003	30
B.Saray-E.Cezaevi	G.Bizans	Erdal	2002	34
Kadıkalesi	G. Bizans	Üstündağ	2008	32
Symrna Agorası	Bizans	Gözlük ve ark.	2005	35
Tepecik/Çiftlik	Bizans	Büyükkarakaya ve ark.	2009	32.35
İasos	Bizans	Başoğlu	2010	30.05
Camihöyük	Helenistik-Roma	Başoğlu	2011	25.12

Tablo 2 Camihöyük Helenistik-Roma Dönemi İskeletlerinin Çağdaşı Eski Anadolu Toplumlarıyla Karşılaştırması.

Eski toplumlarda, tablodan da anlaşılacağı gibi düşük ölüm yaşı ortalaması beklenen bir durumdur. Bu durum eski toplumların genel

karakteristiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta yaş dönemine erişinceye kadar toplumun büyük bir kısmı yaşamını yitirmektedir. Orta yaş döneminde ölüm hızı azalmaktadır. Daha sonra doğal olarak yaşlılık nedeniyle ölümler hızlanmaktadır.

II. Paleopatolojik Analiz

Camihöyük kazısında ele geçen iskeletler, bireylerin sağlık sorunlarının daha rahat anlaşılabilmesi için paleopatolojik açıdan incelenmiştir. Kemik ya da dişlerde hastalıkların yol açtığı tahribatlar oldukça spesifik türdendir. Örneğin tüberküloz gibi hastalıklar etkisi özellikle omurga, pelvis ve diz eklemlerinde gözlenebilir¹⁰. Hastalık izleri, cins ve yaş faktörler ışığında değerlendirildiğinde eskiden yaşamış bir toplumun genel sağlık profili hakkında bilgi edinebiliriz. Bunun yanı sıra paleopatolojik incelemeler hastalıkların evriminin anlaşılması açısından da oldukça önemlidir¹¹.

Camihöyük Helenistik-Roma Dönemi insanların sağlık sorunlarını ortaya koymak için iskelet materyal bu amaç doğrultusunda incelenmiş ve birçok patolojik olguya rastlanmıştır.

II.a. Vucut İskeleti Patolojik Bulguları

Ankylosing Spondylitis: Ligamentlerin kemikleşmesi ve komşu omurların birbirleri ile kaynaşması sonucu oluşan bir hastalıktır. Omurganın hareketsiz kalmasına neden olmaktadır. Camihöyük toplumuna ait erkek bireylerden bir tanesinde throchal vertebralar üzerinde bu hastalığa rastlanmıştır. Bu bireyin kamburluk sorunu yaşadığı düşünülebilir. Ayrıca diğer bir erkek bireyin kaburgalarında ankiloz gözlenmiştir (fig. 2).

Cribriform Orbitalia: Kan hastalıkları kemikler üzerinde patolojik izler bırakır. Özellikle Akdeniz anemisi ve orak şekilli anemi bunun en iyi örneklerini gösterir ve oluşan bu izler genellikle kafatası üzerinde gözlenir¹². Kansızlık sonucu oluşan cribriform orbitalia göz çukurlarında gözlemlenen delikli yapılar ile kendini belli eder. Bu toplumda sadece bir erkek bireyde az seviyede cribriform orbitalia'ya rastlanmıştır. Oysaki çağdaş topluluklara baktığımızda; Kadıkalesi G. Bizans iskeletlerinde %12 olarak

¹⁰ Aufderheide - Rodriguez-Martin 1998, 118.

¹¹ Özbek 2007, 488.

¹² Stuart - Makadam, 1992, 152.

saptanmıştır¹³. Büyüksaray-Eski Cezaevi G. Bizans'da %48 oranında belirlenmiştir¹⁴. Elaiussa Sebaste Erken Bizans toplumunda ise bu oran %20 civarındadır¹⁵.

Osteofit ve Schmorl Nodülü: Fiziksel aktivitelere ve enfeksiyonel hastalıklara bağlı olarak sırt ve bel omurlarında bazı eklem patolojileri oluşmaktadır. Eklem baskılarına dayanamayan omurlarda baskıya yanıt olarak süngerimsi kemik dokusunda zedelenmeler gözlemlenir. Bu zedelenmelere tepki olarak eklem kenarlarında kemik dışına doğru büyüme ve buna bağlı olarak çıkıntılar oluşur. Bu çıkıntılar daha fazla genişleyerek gaga şeklinde bir yapıya dönüşür ve böylelikle osteofit oluşumu ortaya çıkar. Schmorl nodülü ise vertebra disklerini sıkışması sonucu vertebra yüzeyinde meydana gelen belirgin çökmedir ve fitik olarak da nitelendirilir. Camihöyük toplumunda incelenen erkek bireylerden yedi tanesinde, kadın bireylerin bir tanesinde osteofitik çıkıntılara (fig. 3), üç erkek ve bir kadın bireyde ise schmorl nodülüne rastlanmıştır (fig. 4). Genellikle erkek bireylerde daha sıklıkla görülen bu durum yoğun fiziksel aktivite ile açıklanabilir. % 29.62' lik bir oranla karşımıza çıkan osteofit ve oluşumunu diğer iskelet toplumlarla karşılaştırdığımızda bu oran Symrna Bizans toplumunda % 12.26'dır¹⁶. Adramytteion G. Bizans iskeletlerinde %30 olarak belirlenmiştir¹⁷. Kadıkalesi G. Bizans'da görülme sıklığı %40'dır¹⁸.

Spina Bifida: Genetik kökenli olan bu hastalık vertebral kolon gelişiminde bozukluk olarak ortaya çıkar. Spina bifida, vertebra arcuslarının posteriorunda birbiri ile birleşmemesi sonucu oluşan açıklıktır. Bir erkeğe ait olan sacrumda spina bifida oluşumu gözlenmiştir (fig. 5).

Sacralizasyon: Kireçlenme, bel fıtığı ve disk kaymasına bağlı olarak oluşan patolojik bir durumdur. İncelenen erkek bireylerden bir tanesinde L5 ve S1 arasında sacralizasyon oluşumu gözlenmiştir (fig. 6).

Travma: İçerden veya dışarıdan gelen etkiler sonucu kemiğin direncinin yetersiz kalması ile morfolojik yapısında meydana gelen deformasyonlardır. Kırıklar ve çıkıklar olmak üzere iki grupta toplanır. M 22 numaralı

¹³ Üstündağ 2008, 216.

¹⁴ Erdal 2002,15.

¹⁵ Paine v.d., 2007, 181.

¹⁶ Gözlük v.d. 2005, 125.

¹⁷ Duyar - Atamtürk 2006, 71.

¹⁸ Üstündağ 2008, 218.

erkek bireyin sol radiusunda (fig. 7) ve M 34 numaralı erkek bireyin ise sağ femurunda (fig. 8) kırık saptanmıştır. Özellikle femurda daha belirgin olarak enfeksiyon sonucu kemikte kalınlaşma ve yanlış kaynama gözlenmiştir. Camihöyük toplumunda vücut kemiklerinde travma görülme sıklığı % 7.40 olarak saptanmıştır. Çağdaşı iskelet toplumlara baktığımızda bu oran Tepecik-Çiftlik G. Roma'da %50'dir¹⁹. Şaşal-İzmir Helenistik-Roma Dönemi insanların %15 oranında görülmektedir²⁰. Büyüksaray-Eski Cezaevi G. Bizans'da ise %30 civarındadır²¹.

MEZAR NO	CRİBRA ORBİTAL.	TRAVMA	SACRALİZAS.	OSTEOFİT	SCHMORL NODÜLÜ	SPİNA BFİDA	ANKİLOZAN SPONDİLİT
M 2				Thoracal vertebra			
M 3				Thoracal vertebra			
M 9				Thoracal ve Lumbal vertebra			
M 11				Thoracal vertebra	Lumbal vertebra		
M 12-1. Birey					Lumbal vertebra.		
M14							Costa
M 15-1. Birey			Lumbal vertebra ve Sac. vertebra				Thoracal vertebra
M 15-2. Birey				Thoracal ve Lumbal vertebra			
M18				Lumbal vertebra			
M 20	Az seviyede						
M 21					Lumbal vertebra	Sacrum	
M 22	Sol Radius						
M 27				Lumbal vertebra			
M34		Sağ Femur		Thoracal ve Lumbal vertebra	Lumbal vertebra		

Tablo 3 Camihöyük İnsanlarının Vücut Patojileri.

¹⁹ Büyükkarakaya v.d. 2009,119.

²⁰ Erdal v.d. 2003,6.

²¹ Erdal 2002, 15.

II.b. Dişlerin Patolojik Bulguları

Dişler iskelet sisteminin en sert organıdır. Ölümden sonra toprak altında yüzbinlerce hatta milyonlarca yıl bozulmadan kalabilir. Diş çürüğü, diş taşı, diş aşınması gibi olgular eski toplumların beslenme alışkanlıkları hakkında iskeletin diğer kısımlarına oranla daha sağlıklı bilgiler verir. Diş ve diş eti hastalıklarının belirlenmesi özellikle eski insan topluluklarının beslenme alışkanlıklarının ortaya çıkarmada önemli rol oynar²².

Camihöyük kazısında ele geçen 34 bireyin dişleri patolojik açıdan incelenmiştir. Bir tam maxilla ve bir tam mandibula dışında bütün dişler izoledir ve toplam 372 diş üzerinde analiz yapılmıştır.

Diş Çürüğü: Beslenme koşullarına, genetik yapıya, çevre yapısına, günlük aktiviteye bağlı olarak yapılan iş gibi faktörler diş çürüğünün oluşmasında etkilidir²³. İncelenen 372 diştten sadece 3 tanesinde diş çürüğü mevcuttur. İncelediğimiz toplumda ileri derece diş aşınması olduğu için diş çürüğünün az olması beklenen bir durumdur. Genç bireyler olmasına rağmen dişler daha çürümeye fırsat kalmadan beslenme alışkanlıklarından dolayı aşınmaktadır.

Diş Taşı: Dişin mine yüzeyinde, özellikle diş eti sınırında dental plağın kalsifikasyonu sonucu meydana gelen inorganik birikimdir. Oluşumundan besin artıkları, bakteriler ve yetersiz ağız hijyeninin neden olduğu düşünülmektedir²⁴. Beslenme biçimi ve ağız sağlığıyla doğrudan ilgili bir durumdur. Toplam 372 diştten 18'inde diş taşı bulunmuştur.

Premortem Diş Kaybı: Ölüm öncesi diş kaybı olarak bilinen premortem diş kaybına genellikle diş eti çekilmesi, diş çürüğü ve aşınma gibi diş hastalıkları neden olmaktadır. Eski toplumlarda ölüm öncesi diş kaybının fazla olması günümüzdeki gibi rafine ve yumuşak gıdaların olmamasından dolayı bireyin beslenmesini etkilemektedir. Camihöyük toplumunda sadece 6 adet dişin premortem kayıp olduğu saptanmıştır.

Aşınma: Çiğneme fonksiyonu sonucunda alt ve üst çenedeki dişlerin oklüzyal yüzeylerinin sürtünmesiyle diş minesindeki kayıp aşınma olarak tanımlanır. Diş aşınması besinlerin sertlik dercesiyle, hazırlanma biçimiyle

²² Özbek 2007, 521.

²³ Hilson 1990, 44 vd.

²⁴ Erdal 1996, 9 vd.

ve bir ölçüde diş minesinin genetik yapısıyla ilgilidir. Diş aşınmasının tipi ve derecesi bir toplumun beslenme alışkanlığı ve yaşam biçimiyle doğrudan bağlantılıdır²⁵. Eski çağlarda dişler günümüze göre daha erken yaşta aşınmaya başlamaktaydı, öyle ki bugün yaşlılık döneminde ortaya çıkan aşınma o dönemlerde yirmili yaşlarda görülebilmektedir²⁶. Camihöyük toplumu buna güzel bir örnektir. İncelenen toplam 372 dişten 296 tanesinde ileri derecede aşınmaya rastlanmıştır. Bir başka deyişle dişlerin %79.56'sında ileri düzeyde aşınma saptanmıştır. Bu bireyler oldukça genç bireylerdir ve 45 yaş üstü birey yoktur. Diş aşınmasının ileri derecede olması yumuşak besinlerle beslenmediklerini göstermektedir. Bunun yanı sıra Camihöyük insanların da saptanan bu aşınma kültürel kaynaklı bir aşınma değildir. Çünkü bütün dişler hemen hemen aynı oranda aşınmıştır. Bunun sebebinin Camihöyük toplumunun bir tarım toplumu olduğu ve buğday gibi nişasta ağırlıklı beslenme biçimine bağlı olduğu düşünülmektedir.

III. Varyasyonlar (Epi-Genetik Karakterler)

Patolojik bulgular kategorisinde olmayan ancak toplumların biyolojik uzaklıkları konumunda saptama yapmaya mümkün kılan epi-genetik karakterlerin varlığı Camihöyük iskelet popülasyonunda araştırılmıştır. İnsan iskeleti üzerinde bulunan ve metrik olarak ifade edilemeyen bazı genetik karakterler mevcuttur. Bunlara dişlerde görülen oluşumlarda eklenince bu karakterlerin sayısı oldukça artmaktadır. Varyasyon olarak adlandırılan bu karakterlerin genlerle kalıtsal olarak taşındığına inanılmaktadır²⁷. Populasyon düzeyinde yapılacak varyasyon analizleri toplumların birbirlerine yakınlık derecelerini ya da başka bir deyişle biyolojik uzaklıklarını ortaya koyabilmektedir. Bazı varyasyonların belirli ırk tiplerinde daha sık rastlandığı görülmektedir. Bu da bize varyasyonların irksal karakter olarak kabul edilebileceğini göstermektedir²⁸.

Araştırmamız sonucunda Camihöyük Helenistik-Roma Dönemi toplumunda bulunan varyasyonların cinsiyetlerde bulunma oranlarına göre değerlendirilerek diğer eski toplumlarla karşılaştırılması düşünülmüştür. Ancak her bir varyasyon için bakılabilen birey sayısı çok az olduğundan, cinsiyetler ve toplumlar arası karşılaştırma yapıldığında sonuçların tatmin

²⁵ Brohtwell 1972, 62.

²⁶ Özbek 2007, 526.

²⁷ Bass 1995,

²⁸ Berry - Berry 1967, 364 vd.

edici olamayacağı göz önüne alınarak bu değerlendirmeden kaçınılmıştır. İskeletler üzerinde belirlenen varyasyonlar aşağıda sıralanmıştır:

III.a. Kafatası Varyasyonları

İskelet üzerinde metrik olarak ölçülemeyen karakterler ya da varyasyonlar olarak da tanımlanmaktadır. Camihöyük toplumunda gözlenen kafatası varyasyonları şöyledir:

M 3: Bireyin lambdasında wormiana ve lambdoid kemikçiğe rastlanmıştır.

M 9: Bireyde supraorbital foramene ve frontal foramene rastlanmıştır.

M 11: Bireyin temporal kemiğinde auditory torusa rastlanmıştır.

M 14: İnce kemikçiğine rastlanmıştır.

M 15–1. Birey: Sagittal, lambdoid ve coronal suturlarda wormiana, asterionda kemikçiğe rastlanmıştır. Aynı zamanda mastoid foramen ve foramen spinosum açıklığı saptanmıştır.

M 15–2. Birey: Bireyde supranasal sutur, accessory infra orbital foramen, foramen spinosum açıklığı, tamamlanmamış foramen ovale ve posterior condylar kanal açıklığına rastlanmıştır.

M 22: Bireyde frontal foramen mevcuttur.

M 24: Bireyde supraorbital foramen, frontal foramen, zygomatico facial foramen ve mastoid foramen bulunmaktadır.

M 34: Bireyde parietal foramene, asterionda kemikçiğe, zygomatico facial foramene, mastoid foramene ve posterior condylar kanal açıklığına rastlanmıştır.

III.b. Vücut İskeleti Varyasyonları

Camihöyük iskeletleri üzerinde yapılan incelemelerde femur, tibia, humerus ve coxa üzerinde vücut varyasyonları gözlemlenmiştir.

Femur üzerinde gözlenen varyasyonlar şunlardır:

Poirier facet: Femur başına ait eklem yüzeyinin femur boynu ön parçasına doğru çıkıntı yapmasıdır. M 15-B1 ve M 15-B2 numaralı bireylerin sağ ve sol femurlarında, M 22 numaralı bireyin ise sağ femurunda bu oluşum gözlemlenmiştir.

Plak oluşumu: Allen's fossa'nın bulunduğu yerde femur başındaki poirierin eklem yüzeyinden femur boynuna doğru inen çıkıntı şeklindeki eklem skarı veya kemiğin aşırı gelişimdir. M 3, M 22 ve M 34 numaralı bireylerin sol femurunda; M 12-B1 ve M 24 numaralı bireylerin ise sağ ve sol femurlarında plak oluşumuna rastlanmıştır.

Fossa trochantericada exostosis: Ender olarak tüberkül şeklinde görülebilir. Bu tüberkül diş kökü gibi uzantılı olabilir veya ince uzun kemik şeklinde gözlenebilir. M 12-B1 ve M 24 numaralı bireylerin sağ femurunda; M 15-B2 numaralı bireyin sol femurunda bu oluşum saptanmıştır.

III.c. Trochanter

Biyolojik, çevresel ve stres faktörlerine bağlı olarak tuberositas glutea' da veya üst ucunda yuvarlak biçimli oluşan kemik çıkıntısıdır. M 21 ve M 22 numaralı bireylerin sol femurlarında 3. trochanter mevcuttur.

Humerus üzerinde gözlemlenen varyasyonlar şunlardır:

Septal apertura: Trochlea humerinin proximalinde bulunan fossa coronoidea ve fossa olecrani arasında oluşan ince kemik görünümlü varyasyondur. M 9 numaralı bireyin sağ humerusunda septal apertura mevcuttur.

Foramen olecrani: Fossa olecrani bazen çukur yerine delik şeklinde gözlemlenebilir. Oluşan bu varyasyon foramen olecrani olarak tanımlanır. M 12-B1 ve M 24 numaralı bireylerin sol humeruslarında foramen olecrani gözlemlenmiştir.

Tibia üzerinde gözlemlenen varyasyonlar şunlardır:

Çömelleme faseti: Çömelleme sonucu oluşan lateral, medial ve bilateral çömelleme facetlerine rastlanmıştır. Camihöyük toplumuna ait bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda M 12-B1 numaralı bireyin sol tibiasında ve M 14 numaralı bireyin sağ tibiasında lateral çömelleme faseti saptanmıştır. M 12- B1 ve M 15-B2 numaralı bireylerin sağ ve sol tibialarında ve M 22 numaralı bireyin sağ tibiasında medial çömelleme faseti mevcuttur. M 15- B1 numaralı bireyin ise sol tibiasında bilateral çömelleme faseti gözlenmiştir. M 21 numaralı bireyin ise sol coxası üzerinde preauricular sulcusa rastlanmıştır.

III.d. Dişlerde Görülen Varyasyonları

Bütün bu patolojik incelemeler dışında bireyler ve toplumlar arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin saptanmasında en önemli kriterlerden biri olan varyasyonlara dişler üzerinde de rastlanmıştır. İncelenen 25 bireye ait 372 dişten 41 tanesinde birleşik ve kıvrık köke, 1 tanesinde kürek biçimli (shovel shaped) dişe ve yine bir dişte talon cupsa rastlanmıştır.

Sonuç

Camihöyük'ün yaklaşık 200 metre kuzeybatısındaki konglomera seki üzerindeki geniş düzlük alanda yapılan kazı çalışmaları sonucu Helenistik-Roma Dönemine tarihlenen 34 mezardan ele geçirilen 31 bireyin paleoantropolojik analizi çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Taş sanduka, kerpiç sanduka, çömlek ve basit mezar olmak üzere dört farklı mezar tipi uygulamasının söz konusu olduğu mezarlar arasında bir yön birlikteliği de bulunmamaktadır.

Mimari özellikleri, gömü türleri ve yönleri açısından ortak bir özellik göstermeyen mezarlık alanının uzun bir zaman dilimi içerisinde farklı dönemlerde kullanıldığını, ele geçen farklı dönemlere ait bronz sikkeler, pişmiş toprak unguentariumlar ve kemik iğneler gibi küçük buluntular da desteklemektedir. Camihöyük Helenistik-Roma dönemi yerleşiminin kurulduğu terastan yaklaşık 200 metre uzaklıktaki mezarlık alanının oldukça uzun bir süre kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mezarlardan ele geçen farklı dönemlere tarihlenen buluntular, farklı mezar tipleri ve gömü uygulamaları mezarlık alanının M.Ö. 2. yüzyıl - M.S. 4. yüzyıllar arasında kullanım gördüğünü göstermektedir. Gömü biçimleri ve mezar tipleri açısından Camihöyük mezarlarının yakın benzeri ise Gordion Roma dönemi mezarlığı olarak belirlenmiştir. Yerleşim alanından elde edilen arkeolojik buluntular ise bu toplumun bir tarım toplumu olduğunu göstermiştir²⁹.

Bu çalışmada, bir örnek inceleme olarak Camihöyük Helenistik-Roma Dönemi iskelet toplumu paleoantropolojik açıdan analiz edilmiştir. Toplumun, antropolojik yaş ve cinsiyet belirleme yöntemleri kullanılarak yaş ve cinsiyet tayini yapılmış, paleodemografik profili belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucu, Camihöyük toplumunda 34 bireyin 26'sında yaş ve cinsiyet tayini yapılabilmektedir. Buna göre bireylerin

²⁹ Şenyurt v.d. 2010, 128.

18'i erkek (% 66.66), 6'sı kadın (% 22.22), 2'si bebek (% 7.40) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iskeletlerden adölesan yaş aralığında bulunan bir bireyde ise cinsiyet belirlenememiştir. Yaş tayini yapılabilen 2'si bebek, 3'ü adölesan, 22'si erişkin toplam 27 bireyin ağırlıklı yaş ortalaması 25.12 olarak bulunmuştur. Bu ortalama bebeklerde 1.25, kadınlarda 26.66, erkeklerde 28.80'dir. Kadınlarda en yoğun ölümler 18 ila 30 yaşları arasında gözlenmiştir. Genellikle eski toplumlarda kadınlarda doğurganlığın yoğun olduğu dönem olan genç erişkinlik döneminde ölümler yüksek oranlar göstermektedir. Kadınlarda ölümlerin doğurganlık döneminde yoğunlaştığı görülmüştür. Erkeklerin ölüm dağılımına baktığımızda ölümler en çok 20-35 yaş aralığında gerçekleşmiştir. Bu durum da eski toplumlarda sıkça rastlanılan bir olgudur. Bu toplumlarda savaşlardan dolayı 20-35 yaş dönemi erkekler için riskli olmaktadır. Tüm eski Anadolu toplumlarının genel özelliği olan bu yüksek oranlar yetersiz ve kötü beslenme, sağlık koşullarının iyi olmaması, enfeksiyonel hastalıkların etkili olmasıyla açıklanabilir. Doğurganlık döneminde kadın ölümleri, savaşa gidecek yaş dönemi erkek ölümleri ve % 25.12 gibi düşük yaşam ortalamasıyla beklenen sonuçları vermiş ve döneminin özelliklerini yansıtmıştır.

Bu çalışmada elde edilen patolojik bulgular ışığında Camihöyük toplumunun patolojik açıdan incelenmesi yapılmış ve toplumun genel sağlık durumu ile ilgili bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Dişlerin patolojik bulgularına baktığımızda en çok göze çarpan olgu, genç bireyler olmasına rağmen dişlerin ileri düzeyde aşınmış olmasıdır. Buna bağlı olarak diş çürüğünün ve diş taşının az oranda rastlanmasıdır. Diş aşınmasının tipi ve derecesi bir toplumun beslenme alışkanlığı ve yaşam biçimiyle doğrudan bağlantılıdır. Camihöyük yerleşiminin ırmağın kenarı, az yükselteli, verimli topraklara sahip bir bölge olması ve elde edilen küp, çömlek, şişe, iri çanak ve benzeri değişik formlardan oluşan kaba seramikler gibi arkeolojik buluntular yerleşim alanını tarımsal nitelikli bir yerleşme olduğu yönünde güçlü veriler sunmaktadır. Buradan yola çıkarak Camihöyük toplumunun bir tarım toplumu olduğunu ve buğday gibi nişasta ağırlıklı beslenme biçimine sahip olduğunu ileri sürebiliriz. Bunun yanı sıra yumuşak besinlerle beslenmedikleri de söylenebilir.

Patolojik incelemelerde çok fazla sağlık sorunları olmadığı gözlemlenen bu toplumda osteofit ve schmorl nodülünün diğer patolojik olgulara göre daha fazla ve erkek bireylerde görülmesi, bu toplumun özellikle

erkeklerin günlük aktivitelerde ağırlık ve güce bağlı işler yaptığının bir göstergesi olabilir. Toplumun bir tarım toplumu olması ve tarlada ya da ağır işlerde çalışmış olabilecekleri göz önünde bulundurulduğunda bu koşulların da osteofit ve schmorl nodülü oluşması üzerinde etkisi olduğu düşünülebilir. Yine bu zor fiziksel koşullar altında oluşmuş olduğu düşünülebilecek olan iki erkek bireydeki kırığın yanlış kaynaması sonucu gözlemlenen travmanın bu bireylerde sakatlığa neden olduğu saptanmıştır. Thoracal vertebralarında kaynaşma saptanan bireyin de kamburluk sorunu yaşadığı tespit edilmiştir.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Acsadi – Nemeskeri 1970 Acsadi, G. Y. – Nemeskeri, J., History of Human Life Span and Mortality, Budapeşte.
- Angel 1986 Angel, J.L., The Physical Identity of the Trojan in M.J. Mellink (ed): Troy And the Trojan War. A Symposium Held at Bryn Mawr College Press, 63-76.
- Arman 1998 Arman, O., “Avşankale İskeletlerinin Paleoantropolojik Analizi”, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Antropoloji Dergisi 13, 37-51.
- Aufderheid – Rodrigez-Martin 1998 Aufderheide, A. C. – Rodrigez-Martin, C., The Cambridge Encyclopedia of Human Paleopathology. Cambridge University Press: Cambridge.
- Bass 1995 Bass, W. M., Human Osteology: A Laboratory and Field Manual, Colombia Special Publication No: 2, Missouri Archaeological Society.
- Başoğlu 2010 Başoğlu, O. “İskeletlerde Kimliklendirme: İasos Bizans İskeletleri Üzerinde Paleodemografik Bir Araştırma”, Adli Bilimler Dergisi 9-3, 7-15.
- Berry – Berry 1967 Berry, A. C. – Berry, R. J., “Epigenetic Variation in the Human Cranium”, J. Anat. 10-2, 361-379.
- Bourbou 2003 Bourbou, C., “Health Patterns of Proto-Byzantine Populations 6th – 7th Centuries A.D.) in South Greece: the Cases of Eleuthema (Crete) and Messene (Peloponnese). International Journal of Osteoarchaeology 13, 303-313.
- Brothwell 1972 Brothwell, D., Digging up Bones, London, BAS Printers Ltd, Great Britain.
- Buikstra – Ubelaker 1994 Buikstra, J. E. – Ubelaker, D. H., Standarts for Data Collection from Human Skeletal Remains. Arkansas Archaeological Survey Research Series No. 44, Fayetteville, Arkansas.
- Büyükkarakaya v.d. 2009 Büyükkarakaya, A. M. – Erdal, Y. S. – Özbek, M., “Tepecik/Çiftlik İnsanlarının Antropolojik Açından Değerlendirilmesi”, 24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 119-139.
- Çiner 1975 Çiner, R., “İstanbul (Çemberlitaş) da Darüşşafaka Lisesi Temel Kazılarında Çıkarılan İmparator Tiberius Zamanına (M.S. 14-37) ait İskelet Kalıntılarının Tetkiki”, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Antropoloji Dergisi 7, 107-163.
- Duyar – Atamtürk 2006 Duyar, İ. – Atamtürk, D., “Adramytteion (Örentepe) İskeletleri”, 22. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 71-82.
- Erdal 1996 Erdal, Y.S., İznik Geç Bizans Dönemi İnsanlarının Çene ve Dişlerinin Antropolojik Açından İncelenmesi (Hacettepe

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Erdal 2002 Erdal, Y.S., “Büyük Saray-Eski Cezaevi Çevresi Kazılarında Gün Işığına Çıkarılan İnsan İskelet Kalıntılarının Antropolojik Analizi”. 18. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 15-30.
- Erdal v.d. 2003 Erdal, Ö. D. – Eroğlu, S. – Erdal, Y. S., Büyükkarakaya, A., “Şaşal-İzmir İskelet Topluluğunun Paleopatolojik Demografik Analizi”, 18. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 1-15.
- Güleç 1989 Güleç, E., “Klazomenai İskeletlerinin Paleoantropolojik Açından Değerlendirilmesi”, Belleten 53 (207-208), 565-582.
- Gözlük 1998 Gözlük, P., Klazomenia İskeletlerinin Paleoantropolojik Açından Değerlendirilmesi (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Gözlük v.d. 2005 Gözlük, P. – Durgunlu, Ö. – Özdemir, S. – Taşlıalan, M. – Sevim, A., “Symrna Agorası İskeletlerinin Paleoantropolojik Analizi”, 21. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 125-140.
- Hilson 1990 Hilson, S., Teeth, Cambridge University Press, New York.
- Olivier 1969 Olivier, G. Practical Anthropology, Charles C. Thomas Publisher, Illinois.
- Ortner – Putschar 1985 Ortner, D. J. – Putschar, G. J., Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains, Smithsonian Institution Press, Washington DC.
- Ortner 2003 Ortner, D. J., Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains, Academic Press: Londra.
- Özbek 2007 Özbek, M., Dünden Bugüne İnsan, Ankara.
- Özdoğan 2011 Özdoğan, M., “50 Soruda Arkeoloji”, Bilim ve Gelecek Kitaplığı 21, 134-150.
- Paine v.d. 2007 Paine, R. R. – Vargiu, R. – Coppa, A. – Morselli, C. – Schneider, E. E., “A Health Assessment of High Status Christian Burials Recovered from the Roman Byzantine Archaeological Site of Elaiussa Sebaste-Turkey”, Journal of Comparative Human Biology 58, 173-190.
- Sevim 1993 Sevim, A., Elazığ/Tepecik Ortaçağ İskeletlerinin Paleodemografik Açından Değerlendirilmesi (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Sevim 2006 Sevim, A., “Yüceören İskeletlerinin Paleoantropolojik Açından Değerlendirilmesi”, Yüceören Doğu Klikya’da Bir Hellenistik-Roma Nekropolü, Şenyurt, S. Y., Akçay,

- A., Kamyş, Y. (Ed.). Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 243-280.
- Stuart-Macadam 1992 Stuart-Macadam, PL. "Anemia in Past Human Populations", Diet, Demography and Disease: Changing Perspectives on Anemia, Stuart-Macadam, P. ve Kent S. (Ed.). Aldine De Gruyter, New York, 151-170.
- Şenyurt ve ark. 2010 Şenyurt, S.Y., Camihöyük Kurtarma Kazısı Raporu, Ankara.
- Tunakan 1964 Tunakan, S. "Bodrum-Dirmil Kazısı İskeletleri", Belleten, Cilt XXVIII (110), 361-371.
- Üstündağ 2008 Üstündağ, H., "Kuşadası Kadıkalesi/Analia Kazısında Bulunan İnsan İskelet Kalıntıları", 24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 209-229.
- White – Folkens 1991 White, T. – Folkens, P.A., Human Osteology (first edition), San Diego, California, Academic Press.
- Wittwer-Backofen 1986 Wittwer-Backofen, U., "Antropologische Untersuchungen Das Byzantinischen Friedhofs Boğazköy Hattusa", IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 381-400.

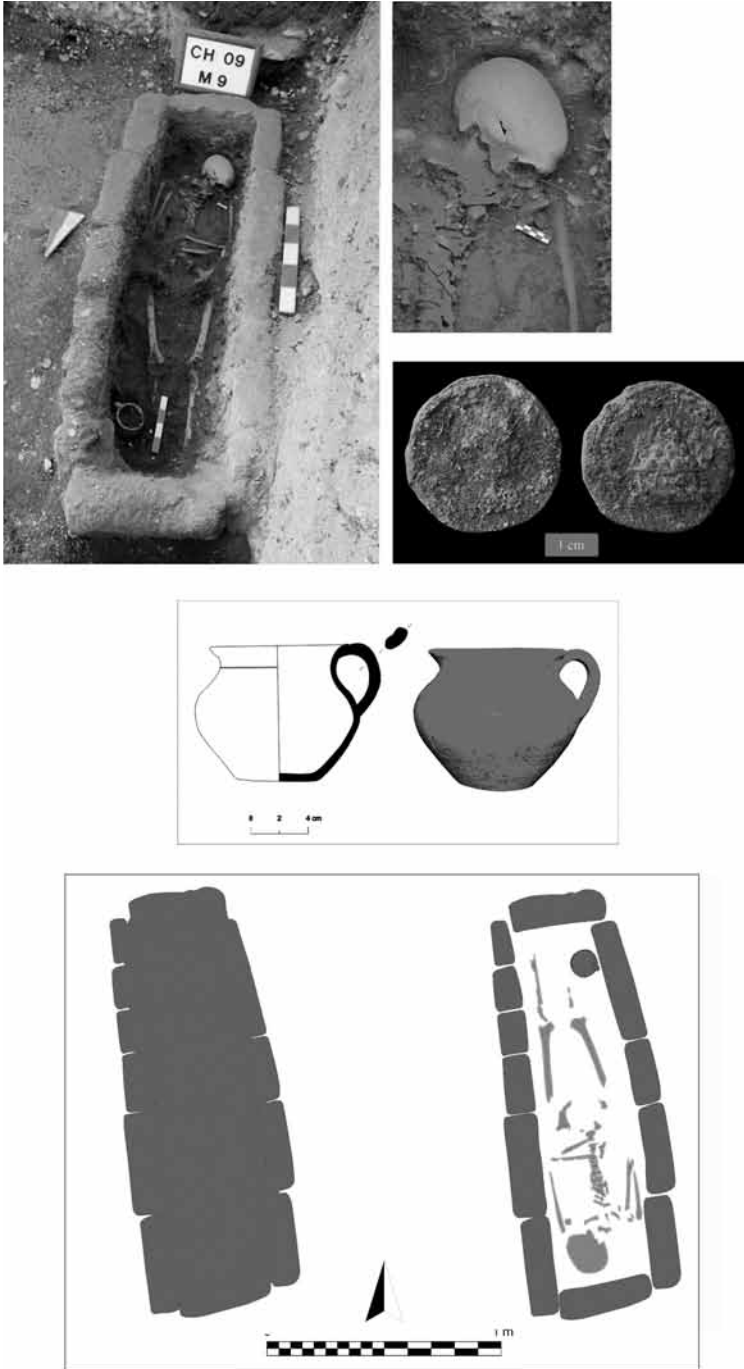

Fig. 1 M 9 Mezarı ve Buluntuları.

Fig. 2 Vertebra ve Costada Ankylozing Spondylitis.

Fig. 5 Sacrumda Spina Bifida.

Fig. 3 Vertebrada Osteofit Oluşumu.

Fig. 6 Sacrumda Sacralizasyon.

Fig. 4 Vertebrada Schmorl Nodülü.

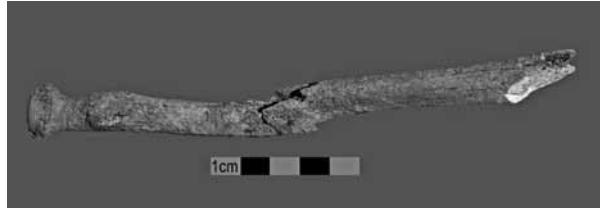

Fig. 7 Radiusda Travma.

Fig. 8
Femurda
Travma.